

ЕТНІЧНА АТРИБУТИКА СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглядаються наукові судження щодо зародження, еволюції та змісту терміну «етнічність», випадки його використання стосовно суб'єктів міжнародних відносин, націй та політичних держав.

Ключові слова: *етнічність, етнос, нація, соціум, держава, ментальність, менталітет, система міжнародних відносин, міждержавні відносини.*

До сучасних міжнародних відносин долучаються найрізноманітніші суб'єкти – держави, їхні об'єднання, міжнародні організації, транснаціональні гравці від бізнес-корпорацій до громадських рухів тощо. Основним суб'єктом міжнародних відносин залишаються держави, чия мотивація дій зумовлюється багатьма чинниками, серед яких помітне місце посідає етнічність.

Наукові судження щодо змісту етнічності з'явилися у зарубіжній (переважно в американській та англійській) літературі разом з поширенням самого терміну приблизно у середині ХХ ст. в зв'язку з осмисленням феномену етносу і тих явищ, що супроводжувалися його буттям – особливо етнічними конфліктами, сепаратистськими та іншими політичними рухами, що загрожували і стабільності всередині держав, і відносинам між ними.

Досягненню повноти у цих судженнях заважало те, що у процесі становлення понятійно-термінологічного апарату концепцій, покликаних пояснювати феномен етнічності, давньогрецьке слово «етнос» (у латинській транскрипції, що перекочувала у деякі інші мови, «ethnos»), яке виявилось першим, що застосовувалося

для означення “інакших” соціумів, використовувалося як основа для означення і однакових, і відмінних явищ.

У своєму відначальному смисловому навантаженні “етнос” і похідний від нього латинізований прикметник “ethnicos” (“етнічний”) утвердилися у науковій лексиці для означення соціумів, які відрізняються один від одного за своїми культурними і/або регіональними ознаками. Наприклад, слово “етнічний” у середньовічній літературі було тотожним слову “язичницький”. Слово “етнос” було покладено в основу назв наукових дисциплін, покликаних фіксувати і вивчати відмінності між народами – етнографії та етнології. Однак, коли у ХІХ ст. прикметник “етнічний” почав набувати поширення, то він міг застосовуватися і в іншому, ніж для диференціації народів, значенні: наприклад, етнічний період в історії людства розумівся не інакше, як його певний якісний стан. Трагування “етнічного” тривалий час залишалося розмитим, хоча і наближалося все більше до культурно-специфічного розуміння. Універсалізації змісту поняття “етнічний” заважали і відмінності у лексиці різних національних просторів науки: так, у Франції було запропоновано термін “ethnie” для означення культурної одиниці, а потім і окремої спільноти – народу. Ще у 20–30-х роках минулого століття термін “ethnic” (етнічний) в англійській літературі означав “племінний”, “язичницький”. Поліваріантність змісту, що вкладався у поняття “етнос”, “етнічний”, вплинула і на зміст поняття “етнічність” (“ethnicity”), коли воно від 1950-х років почало входити у науковий вжиток спочатку в англійській літературі, потім у літературі багатьох країн: воно могло означати і характер або якість етнічної групи, і етнічну одиницю [грунтовніше про це див: 2, с.7-11]. Хоча за деякими спостереженнями за еволюцією етнологічної лексики, до 1960-х років термін «етнічність» не входив до англійських словників [28, с. 7].

Певний час формулювання терміну “етнічність” відзначалися розмитістю. Глосарій середини 1980-х років

пропонував судити про “етнічність” як про категорію, що вбирає в себе описувальну модель, і таку, що генетично увічніює саму себе, а також як модель соціальних відносин, до якої ставляться як до альтернативи або як до доповнення до інших форм соціальної організації [24, с. 4].

Практика вживання терміну «етнічність» як у широкому, так і у вузькому значенні досі зберігається у літературі. Поняття «етнічність» розуміється як категорія, яка означає існування відмінних ідентичностей і етнічних груп, що утворюються на їх основі. В цьому відношенні термін «етнічність» має замінити собою термін «етнос», який передбачає наявність у групи гомогенних, функціональних і спільних характеристик, які відрізняють її від інших. Натомість «концепція етнічності піддає сумніву такий погляд на культурну відмінність і звертає увагу насамперед на багатокультурний характер більшості сучасних суспільств і на практичну відсутність гомогенних груп (з «кодом», «характером», «волею» та «інтересом»), а тим більше культурних ізолятів» [16, с. 59-60]. Судження щодо змісту етнічності, яке випливає з наведених засад, полягає в тому, що “етнічність – це форма соціальної організації культурних відмінностей”, і, відповідно, під категорією “народ” в сенсі етнічної спільноти розуміється “людська група, члени якої мають спільну назву і елементи культури, мають міф (версію) про спільне походження і спільну історичну пам’ять, асоціюють себе з особливою територією і мають почуття солідарності” [16, с. 60].

Такий погляд на етнічність розділяється і в українській науці. Як приклад можна навести наступне визначення: “Етнічність – термін, який відтворює якісні характеристики людини або групи людей, пов’язані з їхнім етнічним походженням і які виявляються у побуті, культурі, поведінці й в цілому у ментальності, підтверджуючи це походження й вирізняючи їх з-поміж інших” [4, с. 113; 5, с. 55]. Наведене визначення, разом із уточненням, що часто-густо цей термін вживається також

для означення етнічної спільноти [5, с. 55], не відриває маркуючу своєрідність від її носія – етнічної спільноти, не заперечує її і не підмінює її собою, а зосереджує увагу на змістовній сутності тієї або іншої спільноти різного таксономічного рівня.

Зовнішні ознаки етнічності (мова, культура, традиції, ритуали, одяг, зовнішність і т. д.) не можуть проявлятися у міжнародній системі як її самостійні елементи. Самі по собі вони можуть проявлятися як хіба що екзотика, яка надає відносинам між країнами певного колориту. Нас має цікавити винятково факторний прояв етнічності на світовій арені через її атрибутивну приналежність до міжнародних акторів.

Варто нагадати, що в ході дискусії 1970-х – 1980-х років про зміст етнічності питання етнічної свідомості та етнічної психології стали центральними у судженнях дослідників, насамперед у західних країнах, де ця дискусія точилася особливо активно. Етнічність розглядалася насамперед і головним чином не як мертвий перелік певних ознак (характеристик), а як їх усвідомлення, як “спільне розуміння життя”. Усвідомлення рис своєї етнічності саме по собі розумілося як “спільна справа” спільноти [38, с. 5].

В сучасній літературі поряд з поняттям «етнічна психологія» все частіше фігурує поняття «етнічний менталітет» або «етнічна ментальність». Не втручаючись у дискусію про ієрархічне співвідношення психології і ментальності та й взагалі про обґрунтованість розрізнення понять «менталітет» і «ментальність», відзначимо важливість впровадження ментальності для з'ясування діяльнісних мотивів носіїв етнічності. Стосовно більш широкого вжитку терміну «менталітет» («ментальність»), то потреба в ньому виникла через те, що сьогоdnішнім дослідженням стало не вистачати суто зверхньої та здебільшого суб'єктивної думки та свідчень людей минулих часів та епох про себе. Було б необачним думати, що мотиваційна сила етнічної ментальності

може надавати етнічності як такій статусу міжнародного актора. До такої думки доволі легко спокуситися ототожненням понять «етнічність» та «етнічна спільнота», яке досі трапляється в етнологічній літературі. За такого ототожнення етнічність може бути визнана базовим структуроутворюючим елементом міжнародної системи, хоча насправді вона такою не є. Необхідно завчасно убезпечитися від такої помилки, оскільки однобічна і звужена характеристика міжнародного актора, його внутрішніх системних зв'язків, функціонуванням яких визначається його діяльнісна мотивація, може завдати непоправної шкоди системному поглядові на міжнародні відносини – і на їхній характер, і на їхні наслідки.

Розглядаючи стан міжнародних відносин, ми свідомо віддаємо перевагу терміну «міжнародна система» над терміном «система міжнародних відносин». Останній за усієї його популярності і масової вживаності, на нашу думку, семантично не уповні коректний. Будь-яка система є сукупністю елементів (структурою), які перебувають між собою у певних взаємовідносинах, взаємодіють між собою. Тому логічніше, як нам видається, говорити про відносини у системі, структура якої складається з міжнародних акторів, а простіше – у міжнародній системі. Тим самим ми уникаємо тавтології, що міститься у терміні «система міжнародних відносин», коли відносини між елементами системи самі вважаються системою, а остання у такій якості потребує своєї іншої структури, а відтак й інших структуроутворюючих елементів.

Визначення держав структуроутворюючим елементом міжнародної системи умоглядно мусить мати своїм наслідком: а) заміну терміну «міжнародні відносини» на «міждержавні відносини» (що трапляється у літературі, але не шляхом виключення одного терміну іншим, а шляхом їхньої синонімізації); б) ототожнення держави з народом, оскільки останнє слово є ключовим у слов'яномовній лексемі «міжнародні відносини».

На перший погляд застосування термінів «міжнародна система» та «міжнародні відносини» увільняє від необхідності пов'язувати їх з терміном «народ». Та насправді оминати поняття «народ», навіть коли йдеться тільки про державу, неможливо. Існує безліч різноманітних визначень поняття «держава», але врешті решт усі їх варіанти можуть бути зведені до лаконічного формулювання: «Держава – 1) сукупність людей, території, на якій вони проживають, і суверенної у межах даної території влади. У цьому розумінні термін «держава» є тотожним поняттям «країна», «основний суб'єкт міжнародного права»; 2) організація політичної влади, головний інститут політичної системи суспільства, який спрямовує і організовує за допомогою норм права спільну діяльність людей і соціальних груп, захищає права та інтереси громадян. Акумуляуючи у своїх руках владні повноваження, держава політично інтегрує суспільство і представляє його як у внутрішніх, так і зовнішніх відносинах» [19, с. 143-144].

Термін “нація” (“nation”) як синонім терміну “держава” зайняв поки що непохитне місце у літературі з міжнародної проблематики – “велика нація” (“great nation”) поруч з “великою державою” (“big power”), Організація Об'єднаних Націй (United Nations Organization), нарешті, що може розглядатися як певний лексичний курйоз, слово, в якому кореневою основою було англійське слово “nation”, стало назвою для організації, яка вважала нації історично минулим явищем – маємо на увазі “Комуністичний інтернаціонал”.

Однак було б так само необачним, як і з терміном “народ” (“етнос”), вважати міжнародні відносини (international relations) відносинами безпосередньо між націями. Для такого застереження є ґрунтовні підстави, які торкаються змісту нації як соціального феномена.

Світова наука запропонувала кілька сот визначень терміну “нація”. Нас, безумовно, цікавлять ті із них, що стосуються зв'язку у трикутнику термінів “нація”, “етнос”

і “держава”. Увагу, на нашу думку, слід зосередити на тих судженнях щодо нації, що висловлювалися під час дискусії про етнічність, яка точилася в західній літературі у 1960-х – 1980-х роках і яка не могла обійти увагою питання про зв’язок національності з етнічністю.

Розуміння нації як суто соціального феномену проявляється або нехтуванням її етнічності, або мінімізацією ролі останньої у тих зв’язках, які утримують національну цілісність. Ілюстративним в цьому відношенні було судження про сутність нації, висловлене одним з провідних американських соціологів Т.Парсонсом: “Це колективна структура, у якій члени об’єднані або, у певному сенсі, асоційовані. Її найважливішим надбанням є “рівень солідарності”, яка характеризує відносини між її членами”. Синонімом нації у такому її сенсі Т.Парсонс називав суспільство, головною рисою якого він визначав самодостатність, тобто “здатність системи... діяти автономно у здійсненні своєї нормативної культури, особливо її цінностей, але також її норм і колективних цілей” [29, с. 461].

І майже через двадцять років після суджень, висловлених Т.Парсонсом, у західній науці міцно вкоріненою залишалася думка, що “нація – соціальний феномен колективного життя, позначений рівнем міжсуб’єктної свідомості, який не зводиться ані до “об’єктивних умов”, таких як територія, спорідненість, клас (в економічному сенсі) та мова, так і до інших рівнів міжсуб’єктної свідомості, таких, як клас (“для себе”), покоління і т. д.” [36, с. 65-66].

Етноеволюційна модель формування нації є більшою мірою абстрактно-теоретичною конструкцією. І сам Дж.Армстронг, й інші дослідники зв’язку етнічності з політикою (в українській та російській науковій лексиці цей напрям досліджень здобув назву “етнополітологія”) уповні обізнані, що в реальному житті нації є значно складнішими явищами і процес їх формування винятково рідко позначений такою спрощеною однолінійністю.

Відповідно, нація не може бути зведена тільки до свого етнічного компоненту.

Такого спрощеного підходу уникають і ті дослідники, які надають більшого, ніж інші їхні колеги, значення етнічному компоненту в нації. Найбільш ілюстративними у цьому відношенні є судження щодо нації такого авторитета, як Е.Сміт. “Нація..., – зауважує він, – розчиняє в собі три різних елементи: етнічний принцип, який виникає спочатку із спорідненої організації; територіальний компонент, який походить історично від династичних і колоніальних об’єднань, і, нарешті, норму політичної спільноти, яку можна виявити у містах-державках Давньої Греції або Середньовічної Італії”. Тому нація являє собою загалом абстрактний міф, який, тим не менше, має глибоке коріння на різних рівнях історичної реальності, перетоплюючи між собою громадянство з етнічною приналежністю і з територією [32, с. 1-2]. Виходячи з цього, Е.Сміт виділив дві основні умови утворення нації – 1) територіальну державу або політичну спільноту, лідери яких прагнуть створити культурно гомогенне населення з почуттям особливих етнічних уз; 2) спільність культури, або “етнічний націоналізм” [31, с. 23].

Відмова і етносу, і нації у статусі самостійного міжнародного актора має унеможливити вивчення міжнародної ролі етнічності, зв’язаної (у першому випадку повною мірою, у другому – частково) з обома спільнотами. Однак в обох випадках етнічність може проявити себе на міжнародній арені через різного роду політичні представницькі інститути. Нація може мати таким інститутом державу або протодержавні інститути, якщо вона ще тільки перебуває на стадії державотворення. Етнос може бути представлений різного роду політичними інститутами квазі-державного типу. Все ж таки загальною світовою практикою є національне представництво через державу, і саме держави утворюють систему, англійська назва якої найправильніше відбиває

її структурне наповнення – international system. Ті ж етнічні спільноти, що не мають держави („непредставлені народи“), але намагаються діяти як самостійні актори, не спроможні серйозно змінити характер відносин у цій системі (international system) і фактично можуть лише вплинути на факторний фон її функціонування.

Національний характер держав і державна форма міжнародної участі націй мають своїм симбіотичним поняттям “національну державу” (“nation-state”) незалежно від етнічного складу нації, яка формує і зберігає державу.

На засадах виключно теоретичної феноменології “нація” і “державна” розглядаються окремо. Понад те, часом їх вважають феноменами непеєднуваними. Навіть Е.Сміт, який найбільш наполегливо проводить зв'язок між етнічністю і нацією і між нацією і державою, наголошує на тому, що національна ідентичність відокремлена від держави: “Концепція держави пов'язана лише з державними інституціями, саме їм належить монополія на примус і стягування податків у межах даної території. Натомість нація означає культурні й політичні зв'язки, що об'єднують у єдину політичну спільноту всіх, хто має спільну історичну культуру та батьківщину. Щоправда, не можна заперечити певного взаємоперекривання обох концепцій з огляду на спільний для них зв'язок з історичною територією і (в демократичних державах) їхнє покликання на суверенітет народу. Та хоча сучасні держави мусять легітимізуватися у національній і народній формі як держави окремих націй, їхній зміст і мета зовсім інші” [15, с. 23-24].

Аналогічним чином відрізняють обидва феномени один від одного й інші відомі фахівці з теорії нації. Прикладом є судження Г.Сетона-Вотсона: “Державна є правовою і політичною організацією, яка має владу, щоб вимагати слухняності і відданості від своїх громадян. Нація є спільнотою людей, члени якої пов'язані один з одним почуттям солідарності, спільною культурою,

національною свідомістю” [30, с. 1]. Інша точка зору такого ж роду – держава є колективом, очоленим групою людей, які здійснюють владу над іншими, щоб отримувати додаткову вартість для своїх власних індивідуальних або колективістських благ, а нація – політично усвідомленою етнічною спільнотою (ethny), яка заявляє право на державність [37, с. 61].

Вельми важливим для розуміння міжнародної функції національної держави є те, що незалежно від етнічного складу свого населення, вона усіма силами намагається виокремити своє особливе місце у міжнародній системі, для чого всіляко зміцнює і оберігає свою неповторну ідентичність, демонструючи тим самим прагнення до реалізації свого першочергового інтересу – самозбереження. “Етнічний націоналізм і державоцентричний націоналізм, – зауважував з цього приводу П.Брас, – можна розглядати тому, як підтипи більш широкого процесу формування ідентичності, який визначається як процес інституціоналізації суб’єктивного значення множинності символів і прагнення досягти багатосимвольної узгодженості серед групи людей, яка визначається спочатку одним або більше центральними символами, хай ці символи є етнічними рисами чи відданість певній державі” [23, с. 5]. Нації-держави, – приводить аналітичну точку зору Г.Грілло, – засновані на тому, що “національність” є ідентичністю. Як і держави, які прагнуть стати націями, так і нації, які прагнуть мобілізувати свій народ у домаганні держави, зайняті “творенням і розповсюдженням ідентичності та встановленням і збереженням кордону між “ми” і “вони” [26, с. 9].

Потужність національних держав як світових акторів оцінюється за їхніми фізичними відчутними діями, хай це стосується економічної, політичної і тим більше військової сфери. Тому цілком справедливо потенціал держав оцінюється насамперед за рівнем їх економічного розвитку, конкурентоздатністю їхнього

національного господарства, за чисельністю і технічним оснащенням збройних сил, за наявністю природних ресурсів, що їх можна використовувати як важіль у контактах з іншими державами, за розміром територій й чисельністю населення тощо. В той же час, як відзначив С.Гантінгтон стосовно сучасних держав, а цю його думку можна застосувати до усіх історичних епох, хоча “держави визначають свої інтереси з точки зору потужності, але і з точки зору багато чого іншого... Система цінностей, культура і закони справляють всеохоплюючий вплив на те, як держави визначають свої інтереси”. Так само загальним з точки зору історичної ретроспекції можна вважати інше висловлювання С. Гантінгтона щодо сучасної ситуації – “держави все більше визначають свої інтереси з врахуванням цивілізації. Вони співпрацюють і укладають угоди з державами, які мають схожу або спільну культуру, а конфліктують набагато частіше з країнами іншої культури. Країни визначають загрозу в залежності від намірів інших держав, і ці наміри, а також способи їх реалізації, найбільшою мірою зумовлюються культурними міркуваннями” [18, с. 35, 36].

Залежність потенціалу держав, характеру їхньої поведінки від їхніх культурних основ, прямо чи опосередковано у часі пов’язаних з етнічними витоками, вимагає врахувати етнічний склад їх (держав) населення, коли здійснюється їх всебічна характеристика як суб’єктів міжнародних відносин, оскільки, як зауважувалося, “етнічні, расові, класові та інші розділення можуть постійно загрожувати єдності, законності та існуванню держави...” [22, с. 11]. Йдеться про те, що етнічний склад держави може суттєвою мірою визначити її цілісність і внутрішню щільність і тим самим справляти вплив на її динамічний потенціал у взаєминах з іншими складовими міжнародної системи.

Питання етнічного складу національної держави відноситься до проблеми типологізації націй незалежно від того, чи вони утворюють свої держави, чи, навпаки, са-

мі є продуктом державних зусиль. Для нас першочерговим є питання не типології націогенезу, а типології націй за їхніми основними ознаками.

Типологізацію націй можна визнати адекватною і науково коректною, якщо вона здійснюється за дотримання головної методологічної умови – типологічний ряд має вибудовуватися за ознакою, єдиною для усіх феноменів, що підлягають типологізації. У літературі інколи можна зустріти доволі повільне поводження з вибором єдиної типологізуючої ознаки нації. Одна з перших спроб типологізації націй належить Ф.Майнеке, який ділив нації на “культурні” й “політичні” (тобто державницькі) [Див. у: 8б сю 75-76]. Безпосередній історичний зв'язок культурних основ нації з її етнічністю проявився в тому, що “культурні” нації у цій типології були замінені на “етнічні”.

Українська політична наука оперує ще більш широким типологічним рядом, розрізняючи нації на психологічні („нація – це душа, духовний принцип”), культурні (“союз осіб, які однаково розмовляють”, “культурний союз”), етнологічні (спільність походження, самосвідомості та інших етнічних ознак), історико-економічні (спільність території, мови, економічного життя і традицій) та етатистські (спільні територія та уряд) [З, с. 121-122]. На нашу думку, таку типологізацію можна значно спростити. По-перше, єдність психологічних і культурних рис можна вважати різновидом етнічної єдності, якщо згадати, що етноідентифікуючими ознаками є, крім всього іншого, спільність психічного та психологічного складу і культури певної соціальної спільноти. Навіть історико-економічна теорія, що визріла в утробі марксизму і в яку вкарбовано притаманний марксизмові пріоритет економіки над культурою, однаково використовує спільність економічного життя у супроводі суто етнічних ознак – спільності мови, території, психічного складу, культури, і в даному випадку не важить, чи етнічні ознаки додаються до економіки, чи

навпаки. Тобто, крім етатистської концепції нації, всі інші, на нашу думку, є, по суті, концепціями етнологічними, такими, що пов'язують націю з певною етнічністю.

Нація як соціо-політичний феномен залишається єдиною в реалізації своїх цілей і в тих випадках, коли складається з одного, до того ж мовно і культурно гомогенного етносу, і в тих випадках, коли різні частини одного етносу, який становить її основу, орієнтується на різні мовні і культурні зразки, і в тих випадках, коли багатомовність і багатокультурність нації зумовлена множинністю етнічних суб'єктів, з яких вона утворюється (приміром, жителі північноамериканських штатів, які повстали проти британського панування). Крім того, найефективніший націоінтегруючий чинник – держава як правило прагне впровадити єдину мову серед різних сегментів поліетнічної нації (приміром, британської).

Українською політичною думкою свого часу пропонувалися судження щодо нації, якими можна було б уникнути розрізнення їх на “політичні” та “етнічні”. Йдеться про етнологічні погляди В. Липинського – українського політичного мислителя першої чверті ХХ століття, якого вважають автором концепції “територіальної нації”.

Треба відзначити, що під час роботи над своїм основоположним твором “Листи до братів-хліборобів” В. Липинський еволюціонував у своїх поглядах на ознаки населення, що має стати основою нації. Спочатку він віддавав перевагу етнологічному розумінню соціального субстрату, якому належить стати українською нацією, і ставив за мету “сформування з нашої несвідомої етнографічної маси свідомої та зорганізованої державної нації” [10, с. 68]. І культурна спільність вважалася ним обов'язковою передумовою націотворення: “Без об'єднуючої спільної традиції і спільної культури не може існувати група людей, біля якої має об'єднатися і зорганізуватися нація” [10, с. 70].

Однак поступово відбулося зрушення у поглядах В. Липинського від етнологічного до громадянського

розуміння нації. Пов'язуючи початок нації з початком власної окремої державної організації певної маси людей, яка живе на певній території, він зауважує, що приналежність до нації, яка народжується у цій спільній боротьбі, має визначатися критеріями спорідненості не по крові, а по території, по землі [10, с. 221, 228]. А потім він остаточно пристав на громадянське розуміння нації, поєднуючи громадянство з такими національними ознаками, як територія, держава, закон [10, с. 374].

Нація в уяві В.Липинського – це продукт складних взаємостосунків держави і громадянства. Водночас «нація – це реалізація хотіння до буття нацією», а це передбачає, що умовою появи нації не обов'язково може бути вже створена держава, а хоча б прагнення до неї, те, що сам він називав «національними аспіраціями» [10, с. 377-378]. Для нас цей вислів важливий наголосом на тому, що ознакою наявності нації обов'язково має бути політизований стан населення певної території. Інший важливий момент – що політизований стан спільноти з «національними аспіраціями» він поєднував з її етнічністю, у його лексиці – з «расовою єдністю» [10, с. 424]. Тобто він, хоча і віддавав перевагу національному об'єднанню усього населення країни незалежно від етнічного походження, але не виключав і поєднання “етнічності” нації з її “політичністю”.

“Територіальна” концепція нації В. Липинського по суті своїй є концепцією “етатистською”. Причому серед ознак нації він виділяв не тільки наявність держави, а й політичні дії для її здобуття. Погодившись з цим, збиральною ознакою нації, на наш погляд, можна визначити політизацію населення на ґрунті спільних суспільно значимих цілей, серед яких найважливішою є здобуття державного статусу.

Еволюція націоналістичних поглядів В. Липинського може вважатися додатковим аргументом на користь проведення типологізації націй окремо за етнічним їх складом, і окремо за формою політизованості.

За етнічним складом можна виділити лише два типи: моно- і поліетнічну нації. За формою політизованості можна виділити нації державні і ті, що виборюють державність. Це означає, що один етнос може бути нацією державною і бездержавною, і що держава або боротьба з нею може об'єднувати як моно-, так і поліетнічне населення.

Твір В.Липинського, взятий для підкріплення подвійної типологізації, практично невідомий більшості західних дослідників. Тим більш цікаво, що у своїх поглядах на нації деякі з них уникають спрощеної дихотомії «етнічні-політичні» нації. Як приклад можна навести міркування П.Браса: «Нації можуть утворюватися перетворенням етнічної групи у багатонаціональній державі на самосвідому політичну сутність або шляхом злиття різних груп і створенням міжетнічної, складової або гомогенної національної культури посередництвом сучасної держави» [23, с. 5].

Наведені погляди на характер додержавних етнопотестарних і ранньодержавних кратократичних об'єднань підтримують у думці, що до перших структуроутворюючих елементів міжнародної системи можуть бути віднесені як державні, так і додержавні соціуми з рівнем потестарності, який надавав їм належної властивості для активних міжнародних дій.

Дане положення не усуває джерелознавчого обмеження, яке полягає в тому, що нижня хронологічна межа, до якої можна ретроспективно дійти у вивченні міжнародної системи, встановлюється корпусом письмових свідчень, залишених древніми державами. Але це обмеження не може заперечити того, що етнічність була неодмінним супутником і древніх держав, і додержавних соціумів, а відтак не могла не впливати на мотиваційну основу їхньої поведінки у міжнародній системі.

Список використаних джерел

1. Бродель Ф. *Время мира* / Ф.Бродель // *Геополитика: Антология*. – М., 2006. – С. 421-442.
2. Бромлей Ю.В. *Очерки теории этноса* / Ю.В.Бромлей – М.: Наука, 1983. – 412 с.
3. Горовський Ф., Картунов О., Римаренко Ю. *Нація/Ф.Горовський, О.Картунов, Ю.Римаренко // Мала енциклопедія етнодержавознавства*. – К., 1996. – С. 121–123.
4. Євтух В. *Етнічність* / В.Євтух // *Етносоціологія: терміни та поняття*. – К., 2003. – С. 113-114.
5. Євтух В.Б. *Етнічність: глосарій* / В.Євтух. – К., 2009. – С. 55.
6. Картунов О. *Етнічність (збірний термін і концепція)* / О. Картунов // *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. – К., 1996. – С. 58–59.
7. Картунов О. *Етнічність (специфічний термін і концепція)* / О.Картунов // *Мала енциклопедія етнодержавознавства* – К., 1996. – С. 59-60.
8. Касьянов Г.В. *Теорії нації та націоналізму* / Г.Касьянов. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
9. Куббель Л.Е. *Очерки потестарно-политической этнографии*. – М.: Наука, 1988. – 270 с.
10. Липинський В. *Листи до братів-хліборобів* / В.Липинський // *Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії*. – Т.6. – Київ-Філадельфія: Ін-т Східноєвропейських досліджень НАНУ; Східноєвропейський дослідницький ін-т ім. В.К.Липинського, 1995 – 470 с.
11. Нельга В. *Розділ 3: Ментально-архетипний зміст етнічного/В.Нельга//Феноменнації:основижиттєдіяльності. Частина I: Теоретико-методологічні засади осягнення етнонаціонального буття*. – К., 1998. – С. 50-67.
12. Римаренко Ю.І., Картунов О.В. *Нація* / Ю.І.Римаренко, О.В.Картунов // *Політологічний енциклопедичний словник*– К., 2004. – С. 396-397.
13. Саприкін А.Г. *Народ* / А.Г.Саприкін // *Політологічний енциклопедичний словник*. – К., 2004. – С. 376-377.

14. Сміт Е. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Е.Сміт; пер. з англ. – К.: Темпора, 2009. – 312 с.
15. Сміт Е. Національна ідентичність / Е.Сміт; пер. з англ. – К.: Основи, 1994. – 223 с.
16. Тишков В.А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии / В.А.Тишков. – М.: Наука, 2003. – 544 с.
17. Тишков В.А. Этнология и политика: статьи 1989-2004 гг. / В.А.Тишков. – 2-е изд., доп. – М.: 2005. – 240 с.
18. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С.Хантингтон; пер. с англ. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. – С. 35, 36.
19. Шемшученко Ю.С. Держава / Ю.С.Шемшученко // Політологічний енциклопедичний словник. – К., 2004. – 603 [5] с.
20. Штайнмец Р. Философия войны / Ф.Штайнмец // Геополитика: Антология. – М., 2006. – С. 324-340.
21. Armstrong J. Nations before Nationalism / J. Armstrong. – Chapel Hill (N.C.): The University of North Carolina Press, 1982. – XXXVI, 411 p., ill.
22. Bell W., Freeman W. Introduction / W. Bell, W. Freeman // Ethnicity and Nation Building. – Beverly Hills. – London, 1974. – P. 10-15.
23. Brass P. Ethnic Groups and Nationalities / P. Brass // Ethnic Diversity and Conflict in Eastern Europe. – Santa Barbara (Calif.) – Oxford, 1980. – P. 1–68.
24. Ethnicity: INTERCOCTA Glossary: Concepts and Terms, Used in Ethnicity Research / Ed. by Fred W. Riggs. – Paris, 1985. – P. 4.
25. Gellner E. Nations and Nationalism / E. Gellner. – Oxford: Basil Blackwell, 1983. – 150 p.
26. Grillo R. Introduction / R. Grillo // “Nation and State” in Europe. – London, 1980. – P. 1-30.
27. Kotze D. Nationalism: A Contemporary Study / D. Kotze. – Cape Town: Tafelberg, 1981. – 166 p.
28. Marger M. Race and ethnic relations / M. Marger – Belmont (Calif): Wadsworth, XIII, 336 p. 1985. – P. 7.

29. Parsons T. Social systems / T.Parsons // International Encyclopedia of the Social Sciences. – New York, 1968. – Vol. 15. – P. 461.

30. Seton-Watson H. Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism / H.Seton-Watson. – London: Westview Press, 1977. –563 p.

31. Smith A. The ethnic revival in the modern world / A.Smith. – Cambridge, 1981. – P. 18.

32. Smith A. Introduction: The Formation of Nationalist Movements / A.Smith // Nationalist Movements. – London-Basingstoke, 1976. – P. 1–15.

33. Smith A. Nationalism in the Twentieth Century / A.Smith. – Oxford: Martin Robertson, 1979. – X, 257 с.

34. Stack J. Ethnic Groups as Emerging Transnational Actors / J.Stack // Ethnic Identities in a Transnational World. – Westport (Conn.), 1981. – P. 17–45.

35. Stack J. Ethnicity and Transnational Relations. An Introduction / J.Stack // Ethnic Identities in a Transnational World. – Westport (Conn.). – London, 1981. – P. 3-15.

36. Tiryakian E. Nationalism and Modernity / E.Tiryakian // New Nationalism of the Developed West. – Boston etc., 1985. – P. 57-85.

37. Van den Berghe P. The Ethnic Phenomenon / P.Van den Berghe. – New York etc.: Elsevier, 1981. – 301 p.

38. Vos G., de. Ethnic pluralism: Conflict and Accommodation / G. de Vos // Ethnic Identity: Cultural Continuity and Change. – Palo Alto (Calif.), 1975. – P. 5-41.

O. Mayboroda. Ethnic attributes of subjects of international relations.

The article reviews the scientific opinions concerning the origin, evolution and contents of the term “ethnicity”, occasions of its using in relation to the subjects of international relations, nations and political states.

Keywords: *ethnicity, ethnic group, nation, society, state mentality, the mentality, the system of international relations, inter-state relations.*

А. Майборода. Этническая атрибутика субъектов международных отношений.

В статье рассматриваются научные суждения относительно зарождения, эволюции и содержания термина «этничность», случаи его использования применительно к субъектам международных отношений, нациям и политическим государствам.

Ключевые слова: *этничность, этнос, нация, социум, государство, ментальность, менталитет, система международных отношений, межгосударственные отношения.*